

DOI: <https://doi.org/10.31318/2786-8877.6.2023.291324>

ГРАБОВСЬКИЙ В. С.

Дрогобицький фаховий музичний коледж імені Василя Барвінського. Викладач. Голова Дрогобицької організації Національної спілки композиторів України (Дрогобич, Україна).

Hrabovskyi, Volodymyr. Drohobych Vasyl Barvynskiy Professional Music College. Teacher. Head of the Drohobych organization of the National Union of Composers of Ukraine (Drohobych, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7235-4719>

© Грабовський В. С., 2023.

МИКОЛА ЛИСЕНКО І БОЙКІВЩИНА: ДЕЦЮ З РЕАЛІЙ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ

MYKOLA LYSENKO AND BOYKIVSHCHYNA: SOME OF THE REALITIES OF UKRAINIAN MUSIC

Сучасна ситуація в культурі, зокрема й музичній, спонукає переглянути підходи до окремих явищ, подій, постатей, які виразно вплинули на формування національної свідомості. Тривалі десятиліття бездержавності позначились і на свідомості українців, і на окремих явищах і подіях. Це повною мірою стосується й музикознавства. Микола Лисенко — основоположник української композиторської професійної школи, визначний дослідник народної творчості, автор музичних творів різних жанрів, зокрема й опер. Ще на початку ХХ століття його, з легкої руки галичан, величали «сонцем», «батьком», «гетьманом» української музики. Водночас в умовах відновленої незалежності, коли мало б «засвітити» сонце Лисенкової музи, а його творчість і наукові праці — бути в кожній школі, у кожному культурно-мистецькому осередку країни, самобутній голос нашого класика ледь чути. Зрозуміло, що є певні обставини в нинішньому суспільному житті, оминати яких немає змоги. Окремі галузі науки, культури й мистецтва, перебуваючи в стані занепаду, вимагають

кардинально іншого ставлення. Це стосується й спадщини М. Лисенка, як і музики загалом. Роль композитора виходить за межі музичного мистецтва: він був речником українства, невтомним будівничим нації. Власне, під таким кутом зору мають відбутися зміни в поглядах на його внесок в українську культуру, має бути відновлене найпродуктивніше поширення його творчості. Коли ми усвідомлюємо себе представниками великого й талановитого народу, який має самобутню й виразну культуру, то розуміємо, що М. Лисенко своєю діяльністю це підтвердив.

Говорячи про велич мистця, торкаємося і його зацікавлення Галичиною, її українськими субетнічними особливостями. Це переконує, що власне національний чинник відігравав і відіграє чи не найвиразнішу роль. Зрозуміти це простіше тоді, коли усвідомимо, що етнічна сутність будь-якого народу Європи (а Україна — європейська держава!) має свої неповторні властивості. Одна з них — внутрішня мінливість / окремішність. Це властиво більшим державам-народом, таким як Франція, Італія, Іспанія, Німеччина. Розмежування нації (етносу) на менші частки — субетноси — у нинішній націоналістичній і соціологічній науці загальноприйняте і дослідники дедалі ширше його обґрунтовують. Про те, що в українській советській науці ці погляди не лише не розвивалися, а й заборонялися (в тоталітарній країні, яка прагнула створити «єдиний» советський народ!), зайве нагадувати.

Український етнос, подібно до інших значних етносів-народів, складається із субетносів, які самобутньо виявляють себе в різних царинах суспільного буття, зокрема й музичному мистецтві. Увага до субетносів не відразу була виявлена. В Україні це відбулося значно пізніше, ніж на Заході. М. Лисенко це зрозумів ще в другій половині XIX століття. Випередивши багатьох своїх сучасників (а часом і нинішніх, особливо в політиці й культурології), він залишив чимало виразних потверджень цього розуміння. Композитор збирав і використовував у творчості передусім фольклор Полтавщини, Слобожанщини, Полісся, частково Волині й Поділля.

Але в його творчій свідомості була й Бойківщина, можливо, з відомих об'єктивних причин — фрагментарно і не надто об'ємно йому знайома. З'ясувати, наскільки глибоко й багатогранно бойківський фольклор, який хвилював і захоплював М. Лисенка, набув вияву в його музиці, — це справа майбутніх досліджень. Проте й нині його спостереження над зовнішністю русинів-бойків, їхньою мовою, деталями побуту та життєдіяльністю не застаріли, пізнаються з цікавістю. У цьому плані важливе не тільки зацікавлення композитора Бойківщиною, а й спілкування його з видатними українськими особистостями. «Так воно раз у раз і літало надо мною оте ваше голосіння, — оповідав Микола Віталійович, — і я ніколи не знав, чи се у вас тими тонами виявляють свою радість, тугу чи плач по покійниках. І коли я пробував заспівати йому деяких наших жалібних пісень, він пізнав у них ті давні тони, що літали над ним, мов ворони, в холерний рік у часі його подорожі. Він дуже цікавився нашими народними піснями, записав від мене деякі мелодії і врадувався немало, почувши від мене, що дехто з наших музиків збирає ті наші мелодії і бажає за його прикладом обробити і видавати їх» [цит. за: Франко, 1968, с. 355]. «Наші мелодії» не що інше, як мелодії Карпатського краю, насамперед Бойківщини, а зацікавлення ними славного мистця талановито описав Іван Франко. Він згадував подорож М. Лисенка «через підгірські та гірські села» [Франко, 1968, с. 585] влітку 1873 року, коли в Галичині лютувала холера, що часто супроводжувалося голосінням за померлими та піснями, які зацікавили композитора. Зрештою, він сам досить ґрунтовно описав свої враження в одному з листів до рідних. Але І. Франко знайшов неповторні штрихи, додаючи їх до картини пізніших святкувань ювілею мистця в Галичині й на Буковині у грудні 1903 року.

М. Лисенка в його подорожі Галичиною 1873 року супроводжував Олександр Русов — український статистик, етнограф і фольклорист. Він спостеріг окремі деталі запису фольклору від бойківської дівчини в с. Козьова на Сколівщині. О. Русов згадував, що йому довелося «бачити страшенну

радість нашого великого композитора, коли він бачив, як сі прості люди творять пісні» [Русов, 2003, с. 179]. Етнограф описує сердечність і простоту Лисенка у поводженні з людьми, зазначає, що процес запису пісень та й саму присутність композитора сприймали як справжнє диво. Захопившись з'ясуванням того, як твориться пісня: що попереду складається — «голос співанки» чи слова; як слова добираються щодо наголосу; чи вони замінюються відразу, чи потім тощо, — молодий прискіпливий дослідник (Лисенкові тоді був 31 рік, а Русов пише про нього як про «суворого екзаменатора»), довів дівчину ледь не до сліз, аж «йому прийшлося втішати її та прохати вибачення» [Русов, 2003, с. 180]. Щодо краю, то О. Русов припустився помилки: описуючи Карпати, він зауважив, що «переїздили через гуцульські села» [Русов, 2003, с. 179], хоч, як знаємо з листа композитора, у зв'язку з епідемією холери вони до Гуцульщини не доїхали (хоч такий намір був), а Козьова розташована в центральній Бойківщині. Гуцульщина ж — на кілька десятків кілометрів далі в південно-східному напрямі. Описи бойківських регіонів Карпат — краєвиди, побутові замальовки, особливості мови бойків тощо, які здійснив М. Лисенко в листах до рідних і друзів, захоплюють своєю майстерністю, піднесеним характером. Про це слушно зауважує редактор оновленого видання Ростислав Пилипчук у першому томі споминів про М. Лисенка, якому «... так і не вдалося тоді побувати на Гуцульщині: із Козьови не довелося їхати через усі Карпати і зокрема через Бескиди аж до Мукачева, оскільки саме тоді в Карпатах поширилась холерна епідемія. Довелося повернутись до Стрия, а звідти залізницею їхати через Дрогобич, Самбір, Хирів до Перемишля, а далі — до Кракова...» [Пилипчук, 2003, с. 333].

Підтримуючи тісні зв'язки з галичанами, які згодом увійшли в історію як визначні вчені, громадсько-політичні діячі (І. Франко, Ф. Колесса, В. Левицький, О. Партицький, О. Барвінський та ін.), М. Лисенко послідовно утверджував думку про єдність української нації, попри все її внутрішнє розмаїття. Він до кінця своїх днів був поборником віковичних

традицій, що так яскраво відбилися в українській пісні. Як же актуально сьогодні звучать його заклики до початківця (на той час) дослідника Філарета Колесси! Говорячи про тодішню (кінець XIX ст.) пісенну «продукцію», він застерігав: сучасна пісня «це вже продукція обміну народностей: у нас солдатчина — з москівщиною та ще й солдацького спеціального штібуну, така клята мода, що у полон узяла всю селянську молодь, у вас — міське життя, вулиця...» [Лисенко (17.05.1896), 2004, с. 264]. Додавши, що «москівщина» нині й Галичину затопила, отримаємо справедливі застереження композитора для дійсності вже початку XXI століття.

Багато чинів і думок М. Лисенка варті уваги й дослідження в умовах нашої відновленої державності. Опублікована лише невелика частина величезної спадщини композитора. Майже зовсім не відомі листи визначних діячів української культури, зокрема з Бойківщини, до цього чоловіка, що був постійно «перейнятий глибокою ідеєю добра до моєї вітчизни», що без патетики, не очікуючи нагород чи слави, мав право говорити: «роблю й працюю на користь їй. Під цим стягом тільки й повинно ходити й ділати...» [Лисенко (22.04.1896), 2004, с. 254].

Цілком слушними й актуальними є слова Філарета Колесси, що потверджують й оновлюють наше теперішнє бачення корифея: «Лисенкова музика стала сильною підпорою того культурного єднання, що сполучувало розірвані частини, неначе гранітний міст, перекинаний понад збручанський кордон діячами української літератури, музики й мистецтва» [Колесса, 1968, с. 455].

Список використаної літератури

1. Кобилянський Л. Р. Спомин про М. В. Лисенка (З приводу перших роковин смерті батька української музики) // Микола Лисенко у спогадах сучасників : у 2 т. Т. 1 / упоряд. текстів, передм. і комент. Р. Я. Пилипчука. Київ : Муз. Україна, 2003. С. 175–195.
2. Колесса Ф. М. Спогад про Миколу Лисенка // М. В. Лисенко у спогадах сучасників / упоряд. О. М. Лисенка, ред. Р. Я. Пилипчука. Київ : Муз. Україна, 1968. С. 434–456.

3. Лисенко М. В. Лист до Ф. М. Колесси від 22.04.1896 р. // Микола Лисенко. Листи / упоряд. Р. М. Скорульська. Київ : Муз. Україна, 2004. С. 254–259.

4. Лисенко М. В. Лист до Ф. М. Колесси від 17.05.1896 р. // Лисенко М. В. Листи / упоряд. Р. М. Скорульська. Київ : Муз. Україна, 2004. С. 260–264.

5. Пилипчук Р. Я. Коментарі до статті: Русов О. О. Лисенко — науковий дослідник законів української музики // Микола Лисенко у спогадах сучасників : у 2 т. Т. 1 / упоряд. текстів, передм. і комент. Р. Я. Пилипчука. Київ : Муз. Україна, 2003. С. 333–334.

6. Русов О. О. Лисенко — науковий дослідник законів української музики // Микола Лисенко у спогадах сучасників : у 2 т. Т. 1 / упоряд. текстів, передм. і комент. Р. Я. Пилипчука. Київ : Муз. Україна, 2003. С. 179–184.

7. Франко І. Я. Лисенкове свято в Австрії // М. В. Лисенко у спогадах сучасників / упоряд. О. М. Лисенка, ред. Р. Я. Пилипчука. Київ : Муз. Україна, 1968. С. 582–590.